

Budapest városegysítéseiről

Hetven és százötven éve történt

•••• Gábrriel Tibor

Városegysítés kapcsán a *Széchenyi István* által Budapestnek keresztelt fővárosunk történetének több jelentős eseménye is volt. Már az első magyar független kormány Buda elfoglalása után 1849 júniusában rendeletben rögzítette a három városból Budapest létrehozását – aztán jött *Haynau*. Az 1849-es megtorlások után Óbudának közigazgatási tekintetben 1850. január 1-jén rendelték el Buda szabad királyi fővároshoz csatolását, melyet csak 1861-ben vontak vissza.

Egyik évfordulónk Budapest létrehozása, melynek első lépéseként 150 éve rögzítette az 1870. évi X. törvény-cikk a Fővárosi Közmunkák Tanácsának (FKT) életre hívását. Naplójában *Podmaniczky Frigyes* báró (1873-tól 1905-ig volt az FKT alelnöke) a főváros egyesítéséről is tett egy megjegyzést: „Nem céloim e helyen arról szólni, vajjon üdvös s kívánatos-e, hogy Pest Budával teljesen egyesüljön s ezentúl egy várost képezzen.”

Budapest három városból történő létrehozását sokan ellenezték. Pest városának polgármestere, *érszentkirályi Szentkirályi Móric* is 1871-ben azt kétséges hasznúnak, a budai oldal hegyei miatt Buda városát fejlődésképtelennek tartotta: „Az ipar és a kereskedelem Pestre vonult, azt pedig Budára áttenni nem lehet. Buda tehát Pest részére nem gyarapodás, hanem teher lehet (...)”.

Budapest 1873. november 17-i létrejötte életre hívta fővárosunkat – 1991. március 21-én Budapest Főváros Közgyűlése november 17-ét Budapest ünnepnapjává nyilvánította.

Második városegysítését sokan nem ünnepnapként tartják számon. Már az 1900-as évek első évtizedében felmerült a Budapest környéki települések fővároshoz csatolásának javaslata.

1929-től dolgozták ki a Budapesthez csatolás jogi háttérét, 1937-ben törvényben rögzítették az FKT (1948-ban felszámolták) városrendezési hatáskörének kiterjesztését gyakorlatilag a mai Budapest teljes területén fekvő városokra, nagyközségekre és községekre – valamint még néhány településre.

Nagy-Budapest létrehozását a negyvenes évek elején a fővárossal egyesítendő települések vezetése érdekében kezdeményezték, a nagyobb városi vármok bevezetésétől tartva általában ellenezte. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye is – megyei bevételei csökkentek volna. Szintén gondként jelezték a munkások szavazatainak és befolyásának várható fővárosi növekedését. A háború mindezt felülírta, felfüggesztette a városegysítési szándékot.

A politikai vezetés (ezúttal a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőség Titkársága) 1949. február 9-én hozott elvi határozatot a városegysítésről. Belügyminiszterként 1949 végén *Kádár János* terjeszthette az országgyűlés elé Nagy-Buda-

pest létrehozásának törvényjavaslatát.

Budapest hetven éve, 1950. január 1-jén másodszor is „megszületett” – ellenvéleményt azonban még gondolatban sem volt tanácsos megfogalmazni. A fővárosi vezetés és a kerületi elöljáróságok – a későbbi tanácsok – ezután csak egyfajta díszletként működtek, a fontos döntések az állampárt országos és budapesti bizottságaiban születtek meg. Nagy-Budapest létrehozásáról a rendszerváltoz(tat)ás óta kevesen emlékeznek meg, de az a város történetétől elválaszthatatlan, kihatásai napjainkig érintenek minket.

Budapest címere az 1873. május 29-én a városi Redoute termében Buda-Pest és Óbuda képviselőtestületei közös közgyűlésének jegyzőkönyvéből

Fotó: Budapest Főváros Levéltára

1 Budapest városegységeiről

•••• *Gábrriel Tibor (történész)*

3 „Hajnóczi 100”

•••• *Lengyelne Kurucz Katalin (kurátor)*

4 A két Szabó és Pasarét

•••• *Buda Attila (irodalomtörténész)*

5 Akik átrepülték az óceánt

•••• *Siklós Zsuzsa (gyűjteményvezető)*

6 A Leiner család vállalkozásai

•••• *Szöllősy Marianne (gyűjteményvezető)*

7 „Kedves jó Mester!”

•••• *Lőrincz Róbert (könyvtárigazgató)*

8 Juhász Ferenc társbérlete

•••• *Verrasztó Gábor (író)*

9 Harangkongás jelezte a tüzet

•••• *Radnai Ádám (újságíró)*

11 Vissza a jelenbe

•••• *Kovács Gergely (gyűjteményi referens)*

15 Újpest az interneten

•••• *Szöllősy Marianne (gyűjteményvezető)*

18 Könyvszemle

20 Tűzoltó Skanzen Újpesten

•••• *Radnai Ádám (újságíró)*

Miért nézzem meg a www.bpht.hu-t?

Mert a fővárosi Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a Kapcsolódó oldalak menüpontjában a legrövidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, közgyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát;
- az Archívumban a Budapesti História 131 előadásának szerkesztett változatait.

Csak ezekért!

Támogassa előfizetésével a Honismeret folyóiratot!

A Honismereti Szövetség évente hatszor megjelenő, közel fél évszázados folyóiratának célja a Kárpát-medence értékeinek, történeti múltjának megőrzése, ápolása és bemutatása. Belföldre előfizetési díja kedvezményesen **2520 Ft/év**.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu telefonon a +36-1-767-8262 számon, levélben az Magyar Posta Zrt. 1900 Budapest címén is.

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság:
1043 Budapest, Berda József u. 48.
tel.: 370-0652, e-mail: info@bpht.hu
internetes változat: www.bpht.hu
Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság:
Breinich Gábor, dr. Buda Attila, dr. Róbert Péter,
dr. Sándor Tibor, dr. Sipos András

Belföldi előfizetési díja 760 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), postán: 1900 Budapest, telefonon: 06-1-767-8262 és e-mail-en: hirlapelofizetes@posta.hu. A Budapesti Történeti Múzeumban, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi és fiókkönyvtáraiban, a kerületek helytörténeti gyűjteményeiben, múzeumaiban és a Budapesti História előadójainak ingyenesen is terjesztett. Lapunk Budapest Főváros II. kerületi Önkormányzata, IV. kerület, Újpest Önkormányzata, a Nemzeti Kulturális Alap, és a járvány miatt elhúzódozó pályázati elbírálás miatt csak rendelhető, hogy még a XIX. kerület, Kispest Önkormányzata támogatásával is készült
Nyomda: PrintWorks Nyomda Kft. • ISSN 1418-4273

„Hajnóczyi 100”

Egy gazdag életút állomásai

•••• Lengyelné Kurucz Katalin

Szeptember 4-től látogatható *Hajnóczyi 100* című időszakos kiállításával *Hajnóczyi Gyula* születésének 100. évfordulójáról, gazdag életútja állomásairól emlékezett meg a BTM Aquincumi Múzeuma. Hajnóczy Gyula (1920–1996) akadémikus, Ybl és Kossuth díjas építész, a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karának meghatározó személyisége – egy személyben építész, bölcész és régész is volt. Munkássága során e három terület ismereteiből táplálkozott és hozott létre nagyot,

egyedit a magyar műemlékvédelem terén. Kulturális örökségünket közös kincsünknek tartotta: „...Megtanulhattuk ugyanis, hogy a múlt emlékei – legyenek azok bárkié – egyetemlegesen a mienk, hiszen ha szerét ejthetjük, a világ bármely részén felkereshetjük a megmaradt emlékeket...”

Életművét végig kísérte az építészeti tér értelmezésének problematikája. Ennek megvalósulása a műemléki helyreállítások sokasága volt hazánkban és külföldön egyaránt: Szombat hely – Ízisz szentély, Balácapuszta – római villa, Kővágószőlős – mauzóleum, Gorsium – római romterület, Valcum – római városfal és városkapu, Balatonfüzfő – római romok feltárása és helyreállítása, Nagycenk – Széchenyi-kastély, Lovasberény – Cziráky-kastély, Fertőd – Esterházy-kastély, Bad Deutsch Altenburg – Carnuntum, Núbia – Abdallah Nirki feltárása.

Életeleme volt az oktatás és a tervezés, az antik emlékek nagyközönségnek történő bemutatása. Közel 150 publikáció és nyolc könyve őrzi gondolatait. Az általa

létrehozott életmű így nemcsak munkatársai, tanítványai körében él tovább. Egyedi szemléletmóddal átforgalmazott helyreállításai napjainkban is köztünk van az Aquincumi Múzeum romkertjében.

Az 1960-as évek elejére végérvényesen eltűnt az aquincumi terület addigi romantikus képe. A megváltozott környezet fejlesztést igényelt a római emlékek bemutatása terén is. 1962-ben elkészült Hajnóczy Gyula és *Vladár Ágnes* terve „Aquincum polgárvárosa távlati rendezési terve” címen az akkor már siralmas állapotban

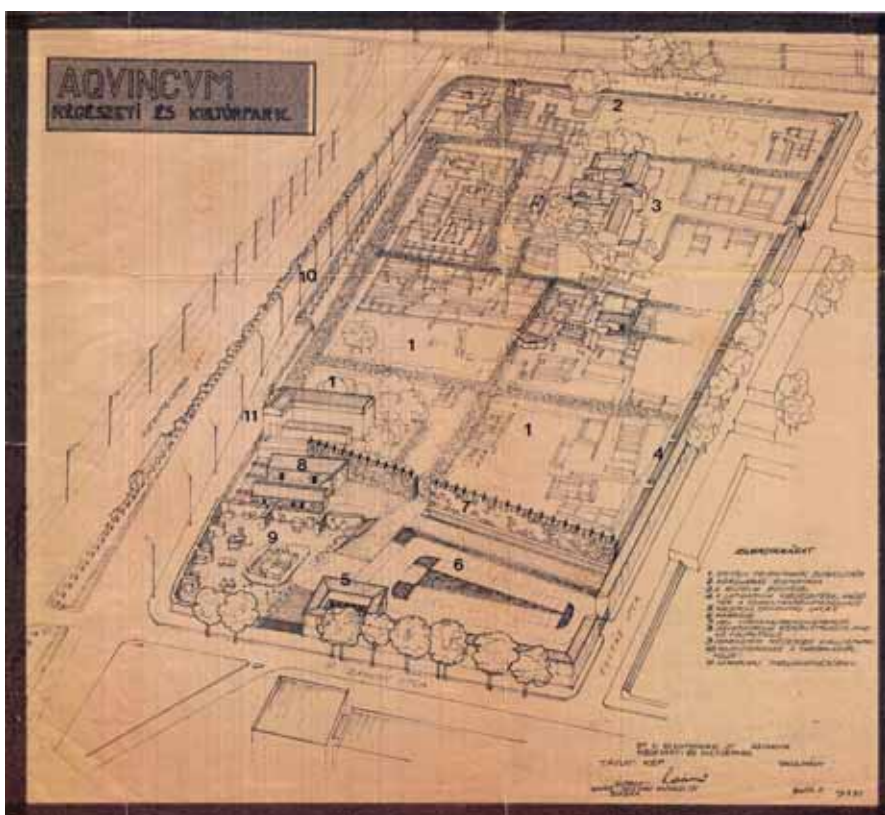

Dr. Hajnóczy Gyula

is lévő romterület nemzetközi színvonalú bemutatására. A revitalizáció 1963-ban kezdődött el. Ennek során megtörtént a terület hitelesítő feltárása, helyreállítása és részleges rekonstrukciója is. Ezzel legnagyobb részt a római város 3. századi alaprajza tárult a látogatók elé. A konzerválási feladatok 1973-ig folyamatosan haladtak a 6 hektáros területen, mely az akkori terület 80%-át érintette. Ez idő alatt megújult a múzeum épülete és két védőépület, új bejárat létesült, valamint megépült a keleti kőtár. A feladat a kertészeti rendezéssel és a látoga-

tóknak szóló információs táblák kihelyezésével fejeződött be.

A műemléki helyreállítás értékét növelte, hogy a különböző országokban alkalmazott eltérő bemutatási módszerek egyszerre kerültek alkalmazásra: a nyitott rommező, a védőépületekben látható emlékek őrzése, a kiemelt jelentőségű épületek didaktikai célból rekonstruált szakaszainak bemutatása. 2013-tól az Aquincumi Múzeum restaurátor műhelyének és szakkönyvtárának helyet adó épületén elhelyezett tábla őrzi emlékét az utókor számára.

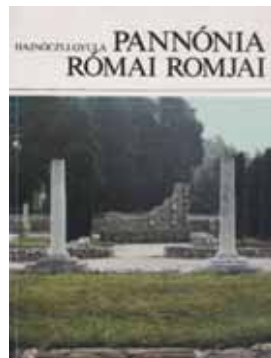
Fotók: BTM Aquincumi Múzeum, Rajzár

Az aquincumi polgárváros műemléki helyreállításához Hajnóczy Gyula és Vladár Ágnes terve

Emléktáblája az aquincumi romterületen a róla elnevezett épület falán

Fotó: Komjáthy Péter

A két Szabó és Pasarét

Egymást váltó párhuzamos életek

•••• Buda Attila

Több szempontból kiemelkedő része Pasarét is a II. kerületnek, amely Rózsadombbal, a Hűvösvölgygel – no meg Lipótmezővel – a legismertebb budai kerületek közé tartozik. Közelsége az egyik legfontosabb budai közlekedési csomópont-hoz, a Széll Kálmán térhez, jó környezeti adottságai, a többi budapesti kerülethez képest dús növényzete, a változatos, hegyes-völgyes domborzat közkedvelté tették régen és teszik napjainkban. Itt lakni sokszor szerencse kérdése, egyben kiváltság is.

A Szilágyi Erzsébet fasor–Hűvösvölgyi út, valamint a Pasaréti út közötti párhuzamos utcákban, egymáshoz közel lakott Szabó Lőrinc és Szabó Magda. Nem egyszerre, de nem sok idő különbséggel. Az 1935-ben családjával ideköltöző, 1957-ben meghalt költőnek ugyan nem sok ismerete lehetett az akkor még pályája elején lévő, ráadásul 1948 után hallgatásba kényszerített prózaíróról, aki viszont 1957 után újrakezdődő pályáján Szabó Lőrinc verseit kortárs irodalmi alkotásokként olvashatta.

Fotók: Pécsi Irodalmi Múzeum

Szabó Lőrinc pasaréti könyvtárszobájában

Szabó Lőrinc kötetek közül a *Kü-lönbéke* (1936), az *Összes versek* (1943), *A huszonhatodik év* (1957) és a *Tücsökzene* (1947–1957) versei szoros kapcsolatban állnak az inspiráló környezettel, a Pasaréti tücskei pedig egyik legnépszerűbb kötetének alapötletét adták. Utóbbi ötödik ciklusában, amelynek témái Budapesthez kapcsolódnak, olvasható *A fehér táj* című vers; a külső táj felől a belsőre forduló pillantás érezteti, hogy mit nyújtott a környezetet az itt lakó költőnek:

*A fehér táj, kint, az emeleti
ablakon túl, amely keretezi,
a fehér táj, melyet két téglalap
üvege japán metszetnek mutat,
a fehér táj majdnem egész üres,
tagolatlan, s csak ha nagyon keres,
még árnyalatot is csak úgy talál
a hontalan szem a tejszín homály
imbolygásában: olyan sűrű köd
kavarog a fehér mezők fölött
s oly magasan, hogy földet-felleget
egybemos-meszel: a semmi lebeg
köröttünk, a semmiben lebegünk
már órák óta, az lebeg velünk:
csak lent, a kép jobb sarkában, alul,
dereng pár ág: a fehér égbe nyúl
egy tar fa: varjú ül a tetején,
s az fekete, fekete, mint a szén.*

Mindkettőjük számára a pasaréti lakás a beérkezést hozta és jelentette, az anyagi nehézségeket nélkülöző életmódot. A versekre, regényekre fordítható nyugodt órákat, a „könyvtár csöndjét” – hiszen mindketten könyvekkel érkeztek, könyvtárszobájuk egyben dolgozószoba is volt, s életük során ennek állományát bővítették érdeklődési körüknek megfelelően. Szabó Lőrinc könyvtárszobájában központi helyre került – s ott van ma is – Rippl-Rónai József közzismert portréja, s Szabó Magda lakása is a könyvek mellett családi emlékeket ör-

Szabó Magda a lakásában, családi emlékei között

Szabó Magda és Szobotka Tibor 1960-ban költöztek a Júlia utca 3. számú házba. Szabó Magda pályája ekkor már felívelőben volt, folyamatosan jelentek meg népszerű regényei, rádiójátékai, tanulmányai. A Júlia utca visszaigazolta a beérkezést, az utóbbit segítette a pasaréti nyugalom. Majdnem öt évtized évszakai, a szűkebb környezet, az itt lakók pedig beépültek és visszaköszönnek a házban született művekből.

Akik átrepülték az óceánt

Emléküket kispesti utcanevek őrzik

•••• Siklós Zsuzsa

A ki Kispesten él feltehetően ismeri az Endresz György utcát. *Endresz György és Magyar Sándor* 1931. július 16-án átrepülte az Atlanti-óceánt, mely abban az időben igazi szenzáció volt. Repülésük története ismert, sokan tudják, hogy a repülés két célt szolgált: magát a nagy óceáni repülést és az alkalmat felhasználva, tiltakozást a trianoni békediktátum ellen. A merész vállalkozás Amerikából indult, a gép felirata is ezt jelképezte, „Justice for Hungary” (Igazságot Magyarországnak).

A Mátýásföldi reptéren hatalmas tömeg várta Endresz és Magyar megérkezését, *Karinthy Frigyes* tudósította volna a gép megérkezését. A benzin azonban kifogyott a repülőből, így kényszerleszállást hajtottak végre Bicske határában.

De kanyarodjunk vissza Kispestre. A Kispeszt–Szentlőrinc (1931. július 18.) „élőben” közvetítette a rendkívüli repülés és megérkezés történetét: Csütörtökön délután Kispeszt lakossága nagy izgalommal vonult ki a szabadba, hogy a közelfekvő (!?) Mátýásföldi repülőtérrre érkező két magyar pilóta Endresz György és Magyar Sándor megérkezését láthassák... A Kispeshti Mentők székházának tetejéről a derék mentőorvosok kukkerrel vizsgálják a nyugati láthatárt. ...Oly híreket adott le 7 óra felé a rádió, hogy már Győr felett látták a gépet és húsz perc múlva Budapest fölé érkeznek. Minden szem az úttestek fölé, nyugat felé néz... Negyed 9 órakor a rádió nyugtalanító hírt ad le, Bicskén leszállott a gép. Elfogyott a benzinük. A gép légcsonnarja is eltörött. Az arcok elsápadtak ezen híradásra. Több közbeszólás: Talán nem sebesültek meg komolyan? Az utcákon ácsorgó emberek is tudomást szereztek a két aviatikus kényszerleszállásáról, lassan-lassan szomorú szívvel oszladozni kezdtek. A „Gödörben” nyomott hangulatban vitatkoznak. Mindenkinek van észrevétele. A rádió újabb hírt közvetít, hogy nem Bicskén, hanem Alcsúton történt a kényszerleszállás és autón elébük mentek, hogy esetleg kijavíthassák a gé-

Fotó: Fortepan/Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum

Detroit/Ford repülőter – a Justice for Hungary elnevezésű Lockheed gép előtt az Atlanti-óceán átrepülésére készülő Magyar Sándor navigátor és Endresz György pilóta

pet. ...Pontosan 9 órakor ismét jelentkezik a rádió. Örömmel jelentik, hogy autón sikerült az alcsúti országút közelében levő egyik kukoricásban a „Justice for Hun-

zottsága elhatározta, hogy utcát neveznek el a két hősről. Több utca is szóba került, mint átnevezendő terület: az

Aladár, a Nefejejs és a Szegfű utcákat tartották erre alkalmasnak. Végül is a Nefejejs utca lett Endresz György utca, később többször változott a neve, de 1992 óta ismét így hívják. Míg Magyar Sándorról, a Lajosmizsei vasútvonalhoz közel neveztek el egy utcát, melyet az ötvenes évek óta már Magyar László utcának hívnak.

Kispesten is megálltak a híres pilóták, mikor országos körútra indultak. A város felkészült fogadásukra augusztus 18-án. Az Üllői úti házsorok virágba borultak – melyet külön kért a város vezetősége –, és hatalmas pompával fogadták őket a Határ útnál az MTI tudósítása szerint:

„Kispeszt, augusztus 18. – Kispeszt város vezetősége kedden este ünnepelte a magyar óceáni repülőket. Már a kora esti órákban tízezrekre menő tömeg helyezkedett el azon az útvonalon, amelyen Endresz György, Magyar Sándor és Szalay Emil megérkeztek. A város határában folyt le a hivatalos fogadtatás. A menet a Miklóssy Imre színházhoz (Magyar Király Szálló) vonult, ahol Molnár József polgármester, Vay Gizella grófnő, Orosz Imre lapszerkesztő, Géczy István, vitéz dr. Szűcs János és Miklóssy Aladár színész üdvözölték az óceánrepülőket, azután díszelőadás volt a vendégek tiszteletére, amelyen a Cigánybáró került színre. / MTI.” (Részletesebben a Kispeshti Helytörténeti Gyűjtemény június 2-i Facebook oldalán.)

Felül éjszakai felvétel a bicskei kényszerleszállásról, alul az óceánrepülők és ünneplők a budai Bellevue kertjében

gery” gépet a két pilótával együtt felfedezni és tekintve, hogy a pilóták nem sebesültek meg, így a rádió közönség pár perc

Fotó: Képes Pesti Hírlap 1931. július 18.

A Leiner család vállalkozásai

Epizód Újpest digitális múzeumából

••• Szöllősy Marianne

A Duna sor és a Nyitra utca sarkán álló eklektikus lakóépület Újpest egyik országos védettségű műemléke. Építése évét a Nyitra utcai homlokzaton sűrű márványtáblába vésett évszám jelzi: 1900. Saját maga és gyárának főtisztviselői számára e lakóházat a Leiner család építtette.

A négyszintes épület reneszánsz stílusjegyeket hordoz. Főbejárata eredetileg két részből állt. A homlokzati síkban levő kovacsoltvas kapu már nincs a helyén. Mögötte, a szélfogó után díszes, asztalosmunkával kialakított kapu vezet a gazdagon festett lépcsőházba, melyben eredetileg lift is működött. A főhomlokzaton az első és második emeleten egy-egy ková-

úti oldalon működtették vegyészeti-, enyv-, és zselatingyárukat. A közelben lévő bőripari cégek olcsó szállítási költséget és jelentős alapanyagforrást jelentettek az enyvgyár számára.

1890-től önálló szabadalom alapján készült termékeiket (bőrenyv, zselatin, csontenyv, cserzőanyagok és műtrágya) első sorban külföldön értékesítették. Saját forgalmazó irodát tartottak fenn ehhez Londonban. Az 1930-as években 350–400 munkást foglalkoztattak. *Leiner László* (Simon fia) az egyre csökkenő cserzőalapanyag (tannin) behozatal pótlására 1937-ben új technológia meghonosítását tőkeinvestációval támogatta. *Tolnai Géza* vegyész mérnök tudására alapozva meg-

vári Pál utca 14.) Európában másodikként (Németország után) kísérletezték ki az úgynevezett szintánt. A megnövekedett kereslet kielégítésére cégüket kereskedelmi vállalattal kibővítve alakították meg az Első Magyar Cserzőanyaggyár Kft-t, melyet 1939. szeptember 28-án hadiüzemmé nyilvánítottak.

Családon belüli örökösödés alapján a testvérek leszármazottai vezették üzemet, majd 1944-ben az üldöztetés miatt külföldre költöztek. Ugyanez év őszén a közeledő front miatt a termelést megszüntették, s csak 1945 márciusában indították újra. Szerencsére az üzem jelentős károkat nem szenvedett. A gyár vezetősége a Károlyi-féle kertészetből 4 holdat bérelt, melyet saját dolgozói műveltek a jobb élelmiszerellátásuk biztosítására.

Gyárukat a hozzátartozó lakóházzal együtt 1948-ban államosították, utóbbiban tanácsi bérlakásokat alakítottak ki. A Cserzőanyag Nemzeti Vállalat jelentős részét alig egy évvel később tűzvész semmisítette meg.

Fotók: Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény

A Leiner család építtette lakóház (Duna sor 14.)

Egy telken a Leiner Testvérek, valamint a Leiner Fülöp és Fia gyárjai

csoltvas ráccsal ellátott erkély található, földszinti homlokzata rusztikus jellegű. Első emeleti homlokzata nyerstégla felületű, a második emeleten a nyerstégla mellett a finoman vakolt felület is megjelenik.

Az íves záródású ablakok alatt orozslánfő, felettük akantuszlevél díszítésű zárókő látható, a második emeleten az ablakok melletti falsíkból kiemelkedő pilléret korintoszi oszlopfővel díszítették. Keleti homlokzatán található közlekedőt nagyméretű kosárgörbe ívű nyílások világítják meg. A lépcsőházból nyíló lakásajtók feltehetően újpesti asztalosok remekművei.

A *Leiner* testvérek (*Simon, József, Samu és Guidó*) 1860-ban alapították gyárukat Budán, majd hat évvel később költöztették azt a Duna sor 2-be. Vállalkozásuk a mai Nyitra utca – Tímár utca közötti területen egészen a Váci útig húzódott. *Fülöp* nevű testvérük és fiai 1864-től a Váci

alakították az Angol-Magyar Vegyipari Kft-t. Saját tapasztalatok alapján *Sztarill Lajos* tönkrement bőrgyárában (ma Vas-

Fodrászati eszközök

Ügyesen időzítve tudta a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény megnyitni a pandémia miatt március 19-én elhalasztott *Fodrászati eszközök – Válogatás Korom Gyula hagyatékából* című időszak kiállítását. Igaz, Facebook oldalán erről akkor már előzetes adott: „A Helytörténeti Gyűjtemény legújabb kiállítása, a fennálló

helyzet miatt, sajnos nem nyílik meg a mai napon. Ám, úgy gondoljuk, hogy míg várjuk a szebb jövőt, addig is visszatekinthetünk a borbély foglalkozás, a fodrászat múltjába, és eszköztárába. Igyekszünk folytatásokban egy kicsit jobban és jobban elmélyülni e szakma rejtelmeibe (...)” Sajnos az online fotókkal sosem versenyezhet a személyes élmény egy tárlat esetében. A pandémia második hullámának eljövetele előtt azonban Gyűjtők gyűjteménye sorozatuk VIII. tárlatán, szeptember 8-án *Vinczek György*, Kispest alpolgármestere köszönthette a kiállítás megnyitóján megjelenteket.

Fotó: KMO Művelődési Központ

„Kedves jó Mester!”

Levelek Újpestről Juhász Gyulának

•••• Lőrincz Róbert

Impresszionista költészetünk kiemelkedő alakja, a Nyugat költő-gárdájának egyik jelentős egyénisége, *Juhász Gyula* – pályatársaihoz hasonlóan – kiterjedt levelezést folytatott. Újpestről köthető levelei közül az 1910-es évek elején az ottani gimnáziumban tanító *Babits Mihállyal* történt levélváltásai nyomtatásban is megjelentek (*Babits Mihály levelezése 1911–1912*, Budapest, 2003). A következőkben a szegedi költő 1920-as évekből, Újpestről kapott leveleiből mutatunk be néhányat.

Fotó: facebook.com/berdajosek

Berda József az 1920-as években

1924 januárjában az újpesti Blaha Lujza Színháznak egyik fiatal színésznője írt egykori felfedezőjének és rajongójának Szegedre. *Tamás Anna* kezdő naivaként került 1920-ban a szegedi színházhoz, és rövidesen állandó közreműködője lett Juhász Gyula irodalmi előadásorozatainak is. A költő neki ajánlotta a *Fiatál színésznő...* című szonettjét, és névre szóló verssel (*Tamás Annának*) búcsúzott tőle, amikor a művésznő 1921 nyarán Kassára szerződött: „[...] Ki Shakespeare és Baudelaire

tolmácsa voltál, / Örök szavak hárfája, ifjú lány, / Most indulsz, vár áldozni távol oltár, / Most indulsz új fantomjaid után. [...]” *Tamás Anna* – rövid kassai és miskolci szereplések után – 1923 őszén került Újpestre, ahol szintén csak egy színházi évadot töltött. A Juhász Gyulának írt négyoldalas levelében – melyben elnézést kér eddigi hallgatásáért, és nosztalgiával emlékezik vissza a Szegeden töltött időszakra – így jellemzi akkori önmagát: „Én *Tamás Anna*, negyedéves vidéki kósza pipacs, jelenleg kültelki prima-donna Újpesten...”

Az újpesti poétának, *Berda Józsefnek* három Juhász Gyulához címzett levele is fennmaradt. *Berda* 1926-ban egy rákospalotai művész-barátjának, *Csallóközi Farkas Lőrincnek* Juhászcól készült ceruzarajza után érdeklődik, melyet *Farkas* korábban megküldött a szegedi költőnek. 1928 tavaszán egy – *Rudnay Gyula* festőművész tiszteletére rendezendő – újpesti ünnepélyhez kér egy korábbi Juhász-verset (*Rudnay Gyulának*, 1925), amit nem talál a nála lévő kö-

Fotó: commons.wikimedia.org

Juhász Gyula 1924-ben

tetekben. Itt előző levelét is megemlíti, amelyre nem kapott visszajelzést. A *Rudnay* ügyben azonban *Juhász Gyula* már válaszolt, ez kiderül *Berda* viszontküldött levelezőlapjából, melyben megköszöni a „Kedves jó Mester [...] végtelen jóságú levelét”, és egyben meghívja az újpesti Szociálpolitikai Intézetben tartandó ünnepségre. Az *Újpesti Élet* című lap beszámolója szerint *Juhász Gyula* ugyan nem volt a megjelentek között, de verse elhangzott a rendezvényen.

1927 januárjában az újpesti Kanizsai Dorottya Leánygimnázium hetedik osztályos tanulója, *Deák Márta* is tollat ragadott, hogy az iskola Petőfi Önképzőkörének tagjaként életrajzi adatokat kérjen „legkedvesebb” poétájától egy – „az első századnegyed legnagyobb élő költőjéről, *Juhász Gyuláról*, és az ő fájdalmas szép költészetéről” szóló – értekezés elkészítéséhez. Nem tudjuk, hogy *Juhász* megküldte-e a diáklány által kért információkat, „életrajzi kivonatát”, az viszont bizonyos, hogy a gimnázium éves értesítője szerint *Deák Márta* a *Juhász Gyula* költészetéről írt kiemelkedő dolgozatával bekerült az iskola aranykönyvébe.

Fenti leveleket a szegedi Móra Ferenc Múzeum őrzi, és teljes terjedelmükben hozzáférhetők a Magyar Nemzeti Digitális Archívum internetes oldalán.

Fotó: virtualis.sk-szeged.hu

Tamás Anna

Fotó: Móra Ferenc Múzeum

Berda József Juhász Gyulának küldött levelezőlapja

Juhász Ferenc társbérlete

Szemlőhegy utcai mikrotörténet

••• Verrasztó Gábor

Négy egymás melletti telket vásárolt a múlt század húszas éveiben *Németh Ferenc*, az Una Faértékesítő Rt. vezérigazgatója és felesége, *Felsenburg Margit* a Szemlőhegy utcában. *Ernst Károly* örökösétől 1926-ban vették meg a 23/b. számút, melyre 1928 őszén kaptak építési engedélyt egy háromemeletes villabérház építésére.

A tervrajzok *Jánszky Béla* és *Sziveffy Tibor* műépítészek irodájában készültek, Jánszky a népies elemeket szerette, Szi-

metrikus, két szélén sarokpilléres loggiákkal, majd az utcaihoz hasonló, domború zárterkélyekkel, végül középen kétaxisos, boltíves tornáccokkal.”

Németh Ferenc és Felsenburg Margit továbbra is a Bolyai utca 15. szám alatti reprezentatív villájukban laktak, 1932-ben pedig eladták a bérházépületet *Korbuly Jánosné Korbuly Máriának* és birtoktársainak (*Korbuly János*, *Bókay Árpád*, *Bókay Árpádné Korbuly Erzsébet*, *Korbuly László*) 220 000 pengőért. Az ingatlan az állami „bekebelezésig” a gépészmérnök család tulajdonában maradt.

A háború előtt a Szemlőhegy utcai ház lakói között volt *Halász Dénes* műszaki főtanácsos, *Korsós János* MÁV segédtsízt, *Karlovitcz Béla* mérnök, *Helbig János*, a Socony Vacuum Oil Co. igazgatója, *szlavniczai Sándor Béla*, kormányfőtanácsos, szakaszvezető százados, földbirtokos, *dr. Pályi Gyula* ügyvéd, *Hardy Sándor*, a Pannónia Kender- és Lenipari Rt. vezérigazgató-helyettese, *Gréczi Róza* háztartási alkalmazott, *dr. Hudovernig László*, a Melocó Péter Cementárugyár és Építési Vállalat Rt. vezérigazgatója és *Kupfer*

vessy inkább a reneszánsz kedvelője volt, de közös munkáikon a késő szecessziós stílust alkalmazták az art deco modernségével ötvözve.

Ferkai András építéstörténész írja az 1929-ben három- és négy szoba-hallos lakásokkal készült, terméskő lábazatos luxusházról: „Tömege lényegében szimmetrikus: középtengelyében a lépcsőházzal és a félhenger alakú, négy féloszloppal és íves párkánnyal körülzárt bejárati előépítménnyel (tetején évtizedekig egy női aktaszobor állt). Utcái homlokzatán két oldalrizalit található, közéjük két szint magasan kidomborodó zárterkélyvel, melynek teteje a második emeleten terasz. A második emelet záradékánál lemezpárkány fogja össze a homlokzati síkokat, fölötté a tetőemelet terasza következik pályás korláttal. A kerti homlokzat is szim-

Az elegáns lakóház kertje még rendezetlen (1930)

Károlyné Kolener Éva magánzó is.

A megváltozott társadalmi-politikai rendszer képviselői helyére 1945 után új, „megbízható” embereket költöztettek: *dr. Szőnyi Zoltán* budapesti népügysz, *dr. Kovách Arisztid* orvosprofesszort, a SOTE Klinikai Kísérleti Kutató és II. számú Élettani Intézetének igazgatóját (akinek sokan megcsodálták Wartburgját), *Szőnyi Zoltánt*, a Csinn-Bumm

Fotó: Magyar Építőművészet, 1930

A háromemeletes villabérház főbejárata (1930)

Cirkusz egyik szövegíróját, *Hevesi Gyulát*, az Országos Találmányi Hivatal főtitkárát, és 1949 szeptemberében az ifjú házaspár *Juhász Ferencet* és *Szeverényi Erzsébetet*.

Igaz, hogy nekik a nagy lakáson társbérlelként osztozniuk kellett *Kormos Istvánnal* és feleségével, *Gyarmati Erzsébet*tel valamint a cselédszobában meghúzó *Nagy Lászlóval*. Ennek ellenére *Juhász Ferenc* a kant fallal (élére állított egy sor téglafallal) leválasztott részben élt 1968-ig, és a szomszédok emlékezete szerint a kertben fel-alá szaladgálva költötte verseit.

Fotó: Fortepan/Hunyady, József

Két költő, Juhász Ferenc és Nagy László 1963 körül

Harangkonggás jelezte a tüzet

150 éves az újpesti tűzoltóság

••• Radnai Ádám

Majdnem a 19. század végéig kellett várni, míg már nem csak az újpesti gyárak dolgozóinak, illetve a házak lakóinak és a jó szomszédoknak volt „mlesztő” megfékezniük a pusztító tüzeseteket. Rendes felszerelés hiányában, csupán vödörrel próbálták fékezni azt, már ha akadt víz a közelben.

Kereken 150 éve, 1870-ben az akkor még önálló településnek számító Újpest községben alakult meg civil kezdeményezésként Magyarország egyik legrégebbi lánglovag állománya, az újpesti Önkéntes Tűzoltó Egyesület. Először 12 fős brigáddal vonultak a tűz elleni harcba, akkor még ló vontatta szekerekkel, emberi erővel hajtott fecskendővel, 72 órás műszakokban. Ami minden embernek kihívás lenne, de ez volt a lánglovaggal való ár. Majd 1905-ben a képviselők, az önkéntesek harmincöt évnél hosszabb tüzoltói szolgálata után, az akkori tüzoltóparancsnokkal, Jónák Gyulával az élen állandó tüzoltó-

Fotók: Neogrady László Helytörténelmi Gyűjtemény

Újpest város hivatásos tüzoltói 1920 körül

másképp. Mindenkori igazi hősök haltak hősiességükért, hogy a romok rabjait menthessék.

Mikor jóformán még csak „Graham Bellnek” volt telefonja, egészen más módon jeleztek a tüzoltóknak, nem mással, mint harangszóval. Budapesthez csatolva 1950-ben létrehozott kerületük a IV. lett, ezért mindig négy egymást követő kongatással adták tudtukra, hogy itt a baj és az újpesti hivatásos tüzoltókra van szükség. Évtizedeken át küzdöttek a szakavatott kerületi tüzoltók a lángok ellen. Akiket – ma már bátran merem állítani – senki el nem cserélné másokra.

Nem veszélytelenül teltek az évtizedek, rengeteg üzem- és pincetűz keletkezett. A legutóbbi jelentős katasztrófa és szomorú esemény az 1984-es BUBIV bűntoraktárban támadt tűz volt, ahol sok újpesti tüzoltó halt hősi halált. A rendszerváltást követően 1992-ben, a Flórián-napi rendezvények keretében végre sor került a hősi halált halt hivatásos tüzoltók emlékművének újbóli felavatására. Ez most már az egybeolvadt IV. és XV. kerületi tüzoltóság előtt látható. Korábban, 1942-ben a fővárosi tüzoltó-parancsnokság Kun utcai laktanyája udvarán állt, majd egy ideig a szobor-részét a Tüzoltó Múzeum őrizte. 2017-ben az 1956-os szabadságharcban elesett hősök-

nek alkottak emlékparkot, a kerület tüzoltó-parancsnoksága előtt.

Napjainkban a mobiltelefonok és az áram-védőkapcsolók térhódításával a régi időkhöz képest szerencsére sokkal könnyebb lett megelőzni a bajt és ellehetetleníteni az elektromos lakástüzet. Amikor elő is fordul, már nem csak kongatni lehet, csak „tárcsázni” a 105-öt és jönnek is a tüzoltók! A legnagyobb gondot mostanság az új elektromos autók, napelemek és kollektorok okozzák. Annyi biztos, hogy a fejlődő módszereknek és technikának hála egyre kevesebb veszteség éri a tüzoltókat és persze minket is.

A Tungstram márkanevű újpesti Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. vállalati tüzoltói 1941-ben

ságot létesítettek (4 hivatásos tüzoltóval és 16 beosztott községi szolgálóval

– a szerk.), hogy a nap 24 órájában éber „őrizzék” álmunkat.

Nem csak a tüzoltók fejlődtek, hanem a technika is – városi viszonylatban az egyik legfejlettebbek voltak. Már 1910-ben gőzfecskendőre álltak át, majd 1932-ben ezt egy 6000 pengőből felújított elektromos verzió váltotta. Ezért is volt logikus a következő lépésként az 1939-es Szent László téri laktanya megteremtése. Itt már 24-en voltak egy időben készenlétben, 24 órás intervallumokban. Aztán a második világháború kezdete után megduplázták a létszámot. A mindennél válságosabb időkben, a bombázások közepette a hivatásos tüzoltókra mindig számítani lehetett. Mint ahogy az 56-os forradalomnál sem volt ez

Augusztusban avatták

Emlékhely az Alkotmány utcában

•••• gábrriel

Egy ország parlamentjének helyet adó épület minden államban kiemelt szerepet játszik, környezete is kiemelt figyelmet kap. Nem véletlen így az Országgyűlés 2011-ben elindított megújító programja (Steindl Imre program) a Kossuth téri közterület, majd az összes környező épület rehabilitációjáról – már számos épület és emlékmű

Az örökláng

Fotó: flickr.com/Wachsler Tamás

megújulása köszönhető a lassan vége felé járó program megvalósításának.

Budapest 1945 előtt Trianon emlékeztető közismerten a Kossuth térről jól látható Szabadság tér irredenta szobrai (1921), az Ereklés Országzászló (1928) és a Magyar Fájdalom szobra (1932) őrizte – 1945 után itt nyomuk sem maradt. (Az irredenta kultuszról legjobb összefoglaló Zeidler Miklósnak A magyar irredenta kultusz a két világháború között című tanulmánykötete – lásd <http://mek.oszk.hu/06000/06030/06030.pdf>)

Külön kormányhatározat született 2018 augusztusában a Kossuth Lajos tértől induló Alkotmány utca felszíni rendezésével egyidejűleg a Nemzeti Összetartozás Emlékhelye létrehozásáról, mely egyben megfelelő keretet adhat a történelmi Magyarország 1913. évi összeírás szerinti helységnevei feltüntetésének. Az emlékhely helyszíne behatárolta a megvalósítás lehetőségeit – a térszín alá süllyesztés kényszere egy földalatti mauzóleum képzetét is felvetheti. Ezek legismertebb példái az ókori Egyiptom Középbiróalmába vezetnek minket, ahol a

Az emlékhely bejárata a Kossuth tér felől

társadalmi elithez tartozó elhunytak rejtett sírkamráit a bejárat után sokszor egy hosszú folyosón lehetett csak megközelíteni.

Átadását a trianoni békediktátum aláírásának (1920. június 4.) 100. évfordulójára emlékezve elsőként 2020. május 31-re, majd június 4-re tervezték, de végül a koronavírus járvány első hulláma után, augusztus 20-án avathatták fel.

Az emlékhely a Steindl Imre program részeként készült el – építész tervezője Zimay Balázs, tájtervezője Mohácsi Sándor volt. Az Alkotmány utca elején lévő bejárata négy méter széles, közel száz méter hosszú nyitott tetejű folyosóval a Honvéd utcánál már négy méter mélyen végződik. Gránittal burkolt oldalfalain a Magyar Királyság 1913. évi 12 537 magyarországi

Fotók: BHT

Az emlékhely látványa az Alkotmány utcából – háttérben az Országház

településének neve van bevésve. A földbe mélyített bejárat végén egy több részre hasított gránitkő belsejében lobogó örökmécses jeleníti meg a nemzeti összetartozás jelképét.

Közadakozásból új harangláb

Civil összefogás eredménye lesz

Napjainkban 27 hektáron terül el a Megyeri temető, Újpest egykori városának temetője, ma Budapest negyedik legnagyobb köztemetője. Több mint fél évszázadon át csak egy sínekből összerakott harangláb szolgált a temető lélekharangja, az élőket vigasztalva, a holtakat búcsúztatva. Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány saját forrásból elkészítette egy új harangláb kiviteli tervét, melyet a temetőt üzemeltető Fővárosi Temetkezési Intézet és Újpest főépítésze elfogadott. Kezdeményezésüket az Újpesti Városvédő Egyesület és

a kerület polgármestere, Déri Tibor is támogatja.

Az új harangláb felállítása a jövő év elején várható. 7,5 millió forintos építési költségei előteremtése érdekében januárban felhívást tettek közzé a lakosok és vállalkozók támogatását kérve – az adományok összege már meghaladja a 4 millió forintot. Adakozni az Újpesti Helytörténeti Alapítvány 10103173-44504000-00000005-ös bankszámlájára átutalással lehet, közlemény rovatában „az új harangláb felállítására” témakört megadva.

Régi sínekből összerakott megyeri harangláb

Fotó: Szőlősy Mariánne

Fotó: Újpesti Helytörténeti Alapítvány

A tervezett új harangláb látványterve – tervező: Architec-team Kft./ Varga Lea építész

Vissza a jelenbe

Műemlékvédelmünk korai forrásanyagai

••• Kovács Gergely

A Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (MÉM MDK) Műemlékvédelmi és Dokumentációs Osztálya szeptember 18-án megnyitott kamara-kiállítása („...hogya a bizottság rajzai és fényképei készletéből kiállítást eszközöljenek.” – *Válogatás a műemléki gyűjtemények korai forrásanyagaiból*) a majd 150 éves múlttal rendelkező hazai műemlékvédelem egyik fontos hagyományát elevéni fel. A kiállításrendezés gyakorlata mind a tudományos kutatás, mind a népszerűsítés szempontjából nagy jelentőséggel bír, amit már az 1880. május 20-án megnyitott első műemlékes tárlat is igazolt. A gyűjtemény 2019 végén történő újbóli kutathatóvá tétele bizonyos szempontból egy új kezdetet jelentett, ezért a bemutatandó anyagot az intézményes műemlékvédelem megalapításának korából, az 1872 és 1890 közötti időszakból válogattuk.

A kiállítás a bevezetőt követően három szekcióból áll. Az 1872-ben megalakult Műemlékek Ideiglenes Bizottságának egyik elsődleges feladata a hazai műemlékek szisztematikus felmérése volt, amelyben a hivatal csekély létszámú apparátusa miatt elsősorban az ún. kútagok vettek részt. Innentől datálódik a gyűjtemények gyarapodása is, hiszen eze-

ket az anyagokat a bizottság nyilvántartásba vette. A felmérések során alkalmazott elvek, eszközök persze folyamatosan változtak, a felmérési rajzok mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a fotográfia. Ily módon a kiállítás nemcsak a gyűjtemény gyarapodástörténetét körvonalazza, hanem a műemlékvédelem kutatásmódszertani fejlődéstörténetének

Fotók: BHT

Dr. Almássy Kornél, a MÉM MDK igazgatója közönséget a megjelenteket

egy szeletéről is képet fest, egyúttal pedig a történelmi Magyarország egyes kiemelkedő emlékeihez (pl. Bártfa, Szent Egyed-templom; Beckó, várom; Csikmenaság, római katolikus templom) kapcsolódó építéstörténeti kérdésekre is igyekszik rávilágítani.

A műemléki szakkönyvtár korai gyarapodása természetesen nem a felmérésekhez, hanem hagyatékok bekerüléséhez, ajándékozásokhoz, vásárlásokhoz köthető. Utóbbiak eleinte minden évben a Würzburgból származó Kilián család könyvkereskedésében történtek. A könyv-

A múzeum új épületének bejárata

tár korai beszerzései között megtaláljuk Hunfalvy János Magyarország és Erdély eredeti képeiben, de Gustav Adolph Heider *Die romanische Kirche zu Schöngraben in Nieder-Oesterreich* vagy épp Franz Bock *Karl's des Grossen Pfalzkapelle und ihre Kunstschatze* című kötetét.

Részint könyveket tekinthetünk meg az 1889-ben elhunyt Rómer Flóris hagyatékából válogatott záró szekcióban is. Az egykori nagyváradi püspök gyűjteményének megszerzése kiemelkedő fontosságú volt a Műemlékek Országos Bizottsága számára, hiszen a néhány hónappal korábban eltávozott Henszlmann Imre akassai múzeumra hagyta könyvtárát. Rómer szerteágazó munkássága az ókori római emlékektől kezdve, a középkori falfestészet kutatásán át az ötvösművészetre is kiterjedt. Jelen kiállítás könyvei mellett viselettörténeti, továbbá a harangokra vonatkozó gyűjtéséből, illetve miniatúramásolataiból válogatott. Utóbbiak közül kiemelendő Hahn János graduáléjának Szent István alakjával díszített iniciáléja, amely a pozsonyi Szent Márton-dóm középkori könyvtárából származott, és amely a 19. század végére elveszett. A Rómer által készített akvarellkópia jelenleg az egyetlen hiteles dokumentuma az eredeti darabnak.

Tárlatunk december 16-ig tekinthető meg új székhelyünkön (1135 Budapest, Jász utca 33–35.).

A Könyvtár és a Tudományos Irrattár néhány kiállított darabja

Fotó: Belvári Krisztina

Budapesti Históriák Online helytörténet

Kispesten

Meghatározó szerepet tölt be a pandémia második hulláma mindennapjainkban, befolyásolva életvitelünket. Egy kis állandóságot, egy sokak által megszokott eseményt szeretnénk megőrizni a Budapesti Históriákkal. Az előadók látogatóit biztonságuk érdekében fertőtlenített terem várja majd, a járvány ideje alatt előadásai előtt a kézfertőtlenítés, alatta a maszk használata és a megfelelő távolságtartás kötelező lesz.

A Budapesti Honismereti Társaság és Budapest Főváros Levéltára Budapesti Históriák című előadóest-sorozatát – a járványhelyzettől függően – minden hónap lehetőség szerint első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára Gárdonyi Albert termében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3–5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Október 7.

– A magyar fájdalom és remény emlékművei: revíziós szobrok, emlékművek a Trianon utáni évtizedekben Budapesten

Előadó: Flier Gergely könyvtáros

– Egy család sorsa Trianon után

Előadó: Szelepcsényi Sándor helytörténész

November 4.

– Nyomtalanul című film vetítése (báró Atzél Ede életútja)

– A vetített film készítéséről, jövőbeni terveiről

Előadó: Dr. Novák Tamás filmrendező

December 2.

– A magára hagyott Ó-Szemeretelep

Előadó: Pápai Tamás László történész

– A Belvárosi Helytörténeti Klub négy évtizede

Előadó: Vízny László ny. műemlékfelügyelő

A Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény a koronavírus járvány alatt március

fodrászati eszközök” című időszakos tárlatuk anyagát. Utána művészeti, sporttörténeti, színháztörté-

neti, oktatástörténeti... témákkal, kispesti jeles személyiségekkel foglalkoztak. Utolsó helytörténeti vonzatú tartalomközlésük június 24-én megjelent az 1875.

és 1928. év közötti, kispestieket sújtó természeti csapásokról számolt be.

17-től Facebook oldalán „találkozt” a városrész lokálpatriótáival.

Szinte naponta egy, majd utána hetente egy vagy több helytörténeti témát adott közre archív fotókkal kísérve a karantén időszaka alatt. Elsőként hat részben ismertették a március 19-én megnyitni tervezett, de a járvány miatt későbbre halasztott „Fodrászat és

Fotók: BHT

Iványi János átveszi az Újpest Díszpolgára kiténtetést Déri Tibor polgármestertől

Gratulálunk

Újpest Önkormányzata augusztus 28-án a Városháza dísztermében Újpest Díszpolgára kiténtetésre méltatta Újpest építészeti örökségének, történeti múltjának ápolásáért *Iványi Jánost*, az Újpesti Helytörténeti Alapítvány kuratóriumának elnökét, egyidejűleg Újpestért díj elismeréssel tüntette ki *Rojkó Annamáriát*, az Újpesti Helytörténeti Értesítő szerkesztőjét, a Budapesti Honismereti Társaság tagját. A kiténtetéseket *Déri Tibor*, Újpest polgármestere adta át.

Rojkó Annamáriát Újpestért díjjal tüntették ki

Fotók: Németth Péter/Újpestmédia

Velünk élő Trianon

Köztéri táblák a II. kerületben

A trianoni diktátum századik évfordulójára emlékezve követendő példájú kezdeményezést valósított meg a II. kerületi Önkormányzat. Az elszakított területek emlékét őrző kerületi utcanevei alá Velünk élő Trianon címmel

nak elvesztése a mai napig meghatározza hazánk életét. A trianoni béke hatása napjainkig érezhető. Az elmúlt száz évben köztérnek sokaságát nevezték el a történelmi Magyarországhoz tartozó településekről és tájegységekről országszerte és

idejét (Feltüntetett forrás: *Budapesti utcanevek A-Z*, szerkesztette: *Ráday Mihály*), majd a település vagy tájegység rövid történetét *Fényes Elek: Magyarország leírása* (feltüntetett forrás) kötetében közöltek felhasználásával. Ezekkel a táblákkal az alábbi II. kerületi utcákban találkozhatunk: Arad utca, Balogvár utca, Barsi utca, Branyiszko út, Brassó utca, Cenk utca, Csejtej utca, Csíksomlyó utca, Dés utca, Detrekő utca, Ditró utca, Görgényi út, Gyergyó utca, Hargita utca, Kolozsvár utca, Kulpa utca, Lubló utca, Lupény ut-

Fotók: masodikkerulet.hu

zöld alapszínű köztéri információs táblákat helyeztek ki, közel negyven utcában.

Ezek első felében egy általános ismertető olvashattunk: „1920-ban az a Magyarország, amelyet ezer éve ismertünk, megszűnt létezni. Az ország kétharmad-

Információs táblák...

...közel negyven helyen

Budán is, ezzel kifejezve a Kárpát-medence összetartozását.”

A minden táblánál azonos tartalmú bevezető alatt keretes szöveggént közlik az adott utcanevet, helyét és elnevezésének

ca, Mecenzéf utca, Modori utca, Muraközi utca, Nagyajtai utca, Nagybányai út, Orló utca, Pozsonyi utca, Radna utca, Ruthén út, Szamos utca, Széplak utca, Tátra utca, Torda utca, Torockó tér, Uzsoki utca, Verecke út, Versec sor, Vihorlát utca, Zilah utca.

In memoriam

Körtvélyesi Oszkár (1930–2020)

Budapest, 1930. október 24-én született, tanulmányait a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán (ma egyetem) fejezte be, ahol 1962-ben középiskolai ének-tanár és karvezető szakon diplomázott. Tanított általános iskolában, gimnáziumokban és a XIV. kerületi Zeneiskolában közel húsz évig. Három évig az intézmény egyik igazgatóhelyettese is volt és szolfézs- zeneelméletet tanított. Karnagyi működését elsősorban a Budapesti Bartók Kórusban és a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Énekkarában teljesítette ki. Az egyetemi ének-kart négy évig vezette. Az iskolai ének-karokkal több alkalommal szerepelt a rádió adásaiban, és a Zeneakadémián. A felnőtt kórusokkal európai országokban is jelentős sikereket ért el.

Húsz éven át, haláláig a Budapesti Honismereti Társaság aktív tagja volt. Barátságos moso-

lyával, emberi gesztusaival, toleranciájával minden tagunk szívébe beleszólt. Rendszeresen részt vett a Budapesti Historiák fővárosi levéltári előadóján - előadóként 2006-

Fotók: BHT

Búcsúztatása a Béke téri templomban volt

ban Bartók és Budapest kapcsolatát tárta elénk. Amíg egészségi állapota engedte, minden évben a Honismereti Akadémián is találkozhattunk vele. Rendszeresen újraválasztott tagja volt 2003-tól Társaságunk Ellenőrző és Számviteli Bizottságának. Munkája elismeréseként 2010-ben a Honismereti Szövetség Honismereti Munkáért Emléklapját vehette át. Hosszas betegsége után 2020. július 31-én távozott közülünk. A XIII. kerületi Béke téri Budapest-Angyalföldi Szent László plébániatemplom urnatemetőjében augusztus 28-án helyezték örök nyugalomra. Emlékét kegyelettel őrizzük.

Kispest csillaga

Tipikus magyar gyártörténet

Példamutató együttműködéssel támogatja a XVIII. és XIX. kerület önkormányzata a néhai kispesti traktorgyár múltját ápolókat. A kispesti

Fotó: Vincze László

önkormányzat támogatásának köszönhetően 2018-ban Kispest csillaga címmel 50 perces ipartörténeti filmen örökíthette

1924-ben gyártott Hofherr R 20 22-es traktor

változott. 1973-ban beolvasztották a Rába

meg az egykor világhírű traktorgyár történetét Hegedűs Judit (rendező) és Gettó Márton (operatőr).

Filmjük elkészülte évében indult a Wekerlei Társaskör Egyesület Cégér – Wekerlei Filmfesztiválján, de bemutatták a Budapest Főváros Levéltárában is, a Budapesti Honismereti Társaság és Budapest Főváros Levéltára Budapesti História elnevezésű előadást sorozatában.

Múltja tipikus magyar gyártörténet: Az 1900-ban Bécsből Kispestre költöző gépgyár kiváló termékei hamar keresettek lettek, 1912-ben neve „Hofherr-Schranz-Clayton-Shuttleworth Magyar Gépgyári Művek Rt.”, rövidítve „HSCS”-re változott. 1945-ben a szovjet hadsereg tankjavító üzemeként használta. Államosították 1948-ban, neve Hofherr Schranz Traktorgyárra, 1951-től Vöröscsillag Traktorgyárra

Magyar Vagon- és Gépgyárra, 2006–2010 között felszámolták.

Emlékét a Hofherr-Dutra Emléktársaság őrzi – már 11. alkalommal rendezték meg 2019 májusában Hofherr-Dutra Gépmajálisukat, veterán járművekkel, cséplési bemutatóval, traktoros felvonulással a XVIII. kerületi Gyöngyvirág utca 8-ban, az egykori Hofherr-villa előtt. Csak remélhetjük, hogy 2021-ben ezt a hagyományt folytatni tudják.

A XVIII. és XIX. kerület önkormányzata, a Tomory Lajos Múzeum és mások támogatásával 2018-ban ipartörténeti szempontból is értékes A/4-es nagyságú füzetben emlékeztek meg a Dutra traktorokról *Tíz éves a Hofherr-Dutra Emléktársaság 2009-2018* címmel (szerkesztette Heilauff Zsuzsanna), 2019-ben A/5-ös nagyságú kis katalógussal a veterán termékekről *A Hofherr-Dutra Emléktársaság veterán gépeinek bemutatása ifj. Stieber József gyűjteményéből (2008-2018)* elnevezéssel (szerkesztette Fodorné Nagy Veronika).

Óbudai Múzeum

Vezető: Viszket Zoltán,
tel./fax: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianna,
tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K–P: 10–18, Szo: 10–14 óra.

Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Tár

Helytörténeti munkatárs: Keleti Éva,
tel.: 369-3688,
1077 Bp., Csányi u. 5.,
nyitva: V–Cs: 14–18, P: 10–14 óra

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18, Szo: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos,
cím: 1102 Bp., Füzér u. 32.,
nyitva: K–Sz: 10–14, Cs: 14–18, Szo.: 9–13 óra.
Kutatói nap – P: 9–13 óra

Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti Gyűjtemény

Vezető: Belezna Andor, tel.: 208-6635,
cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K, Cs, Szo: 14–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Farkas Zsolt,
tel.: 204-6788; 06-70-682-2144,
cím: 1116 Bp., Gyékényes u. 45–47.,
nyitva: H–P: 10–19 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

Szakmai felelős: Földváry Gergely,
tel.: 06-70-360-2447,
cím: 1121 Bp., Zugligeti út 64.,
nyitva: Sze–V: 10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Munkatárs: Dr. Simonné Hortobágyi Zsuzsanna,
tel.: 06-30-453-3693,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Samodai József Zuglói Helytörténeti Műhely

Vezető: Majkó Zsuzsanna
tel.: 06-70-522-3577,
cím: 1144 Bp., Vezér u. 28/b.
nyitva: előzetes egyeztetéssel
e-mail: helytortenet@cserepeskft.hu

Rákospalota, Pestújhely és Újpalota Helytörténeti Gyűjteménye

Vezető: Kiss Emőke,
tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K–P: 10–16, Sze: 12–18,
Cs, Szo: 10–14 óra

Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Villányi Péter,
tel.: 06-20-417-1956,
cím: 1165 Bp., Veres Péter u. 157.,
nyitva: H–Cs: 9–16, P: 9–14 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,
cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K–V: 14–18 óra.

Tomory Lajos Múzeum

Vezető: Heilauff Zsuzsanna,
tel.: 290-1585, 06-20-316-9885,
cím: 1181 Bp., Margo Tivadar u. 116–118.
nyitva: Cs–P: 10–18,
Szo: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa,
tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
nyitva: K–P: 14–18 óra,
páros heteken Szo: 10–14 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó,
tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K–Szo: 10–18 óra.

Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián,
tel.: 278-2747,
cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
nyitva: Sze: 8–14.30, P: 14–18,
Szo: 9–13 óra.

Nagytétényi Helytörténeti Kiállítóterem

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Wahl Ildikó,
tel.: 06-20-237-1920,
cím: 1225 Bp., Nagytétényi út 278.,
nyitva: K–Cs: 9–12, Szo: 15–18 óra.

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona,
tel.: 285-2746,
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105.,
nyitva: Sze–P: 14–18 óra.

Újpest az interneten

Virtuális séták, virtuális múzeum

••• Szöllősy

Az idei évet beárnyékoló járvány hosszú hetekre a négy fal közé kényszerítette az embereket, a bezártság sok-sok újszerű ötlet megvalósítására ösztönözte a múzeumok világát is. Több intézmény az interneten igyekezett kapcsolatot teremteni érdeklődő közönségével, így tett a Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény is. Több mint 40 szócikkben közölt rövid, illusztrált ismertetőt az egyik kedvelt közösségi oldalon és az Újpesti Kulturális Központ honlapján, a Helytörténeti Gyűjtemény aloldalon.

E megoldás nemcsak a karantén illetve a járványos időszak csökkent látogatottságának idejére, hanem hosszútávra bővítette ki a gyűjtemény anyagához való hozzáférés lehetőségét. A korábbi „hagyományos” helyi média által biztosított lehetőségek (helyi lapban megjelenő ismertető, televíziós sorozatok) mellett az érdeklődők számára könnyen elérhető forrást jelent. A gyűjtemény munkatársai által összeállított „szócikkek” rövid szöveg és képi megjelenítés segítségével két fő témakörben alkottak sorozatot.

Az egyikben virtuális sétát tehetnek egy kattintással a „ki-mozdulni” vágyók, elraktározhatják ismereteiket egy későbbi valóságos alkalomra. Fotókon csodálkozhatnak rá sok olyan épületre, melyek mellett talán naponta elmennek

az arra járók, de időhiány, vagy a közlekedés igényelte odafigyelés miatt nem érnek rá figyelni. A fényképekhez csatolva a házak tervezőit, hasznosításuk történetét is elolvashatják az érdeklődők. Több olyan épület történetével, lakóival is megismerkedhetnek, melyek már csak fotón léteznek, egy már letűnt településkép virtuális emlékeivé váltak. A Baross utcai szalézi fiúotthon avatásának fotója például kuriózumnak számít.

Az ismertetőik másik nagy csoportja Újpest történetében jelentős vagy jellemző tárgyak, dokumentumok – több esetben az állandó kiállításban nem szereplők – bemutatását

tartalmazza. A sort az idén 180 éves település alapító okirata nyitja meg. A szép kivitelű, eredeti formájában merített papírra készült okirat szerzője *gróf Károlyi István*. „A valójában örök haszonbérleti szerződésben leírtak szerint, származásra és felekezetre való tekintet nélkül, minden ipart űző leteleplő számára lehetőséget kínált a birtokos, amennyiben műhelyét és lakhelyét is itt építi fel. A több pontban felsorolt kedvezmények mellett, Károlyi kívánsága szerint az építkezések során egy városias település képének kellett kialakulnia, ahol önálló közigazgatási lehetőséget biztosított az itt élőknek. A dokumentumot 1840. március 15-én elsőként Mildemberger Márton Promontorból ideköltöző kocsmáros írta alá, majd a telepesek április 5-én közgyűlés keretében választották meg előljáróikat. Főbíró Löwy Izsák, jegyző: Holló József, pénztárnok: Neuschloss Bernhard volt. Újpest neve 1841-től használatos” – olvashatjuk többek között az idevonatkozó ismertetőben.

A „virtuális múzeum” sok érdeklődőt vonzott a statisztikák szerint, a következő időkben szinte korlátlanul bővíthető a gyűjtemény munkatársai és lelkes helytörténészek segítségével.

Fotók: BHT

KultúrFényPont

Időszaki tárlatok a Fortepantól

Egy sajátos közösségi teret és találkozási pontot eredményezett a II. kerület Önkormányzata és a Fortepan fotógyűjtemény együttműködése. Az önkormányzat egy II. kerületi helytörténeti gyűjtemény kialakításának előkészítése során került kapcsolatba a Fortepan vezetőivel – olvashattuk a II. kerület önkormányzati weblapján.

A Fény utcai piac standjai között augusztus 7-én KultúrFényPont néven megnyitott minigaléria résztvevőit a II. kerület polgármestere, *Örsi Gergely* köszöntötte. Hangsúlyozta, hogy ez a Fortepan első

állandó kiállítóhelye, mely időszaki tárlatainknak ad helyet.

A piac földszintjének egyik sarkában, nem

messze gombaárusok asztalaitól találjuk az első időszaki kiállítást, mely a legismertebb lengyel fotográfusnő, *Zofia Rydet* fotóit tárja elénk: 1967-ben, a Fény utcai piacon és a Várház körüli Nagyvásárcsarnokban készített felvételei kinagyított másolatait. A fiatal fotós egy szerelmi kapcsolata révén többször járt Budapesten, ezeket a felvételeket is akkor készítette. Elsősorban életképeket, idős embereket, épületrészleteket vett szívesen lencsevégre, mintegy 120 fotója van a Fortepannál.

Fotó: masodikkerulet.hu

Zofia Rydet fotói a Fény utcai piacon

Később a helytörténeti fotók mellett a pasaréti, vízivárosi, hidegkúti... családi hagyatékok fényképeinek bemutatását tervezik a KultúrFényPont kéthavonta változó kiállításain – ismertette *Tamási Miklós*, a Fortepan alapítója a tárlat megnyitóján.

Félbetört életek

Honvéd tér, GULAG Emlékmű

Az Európai Parlament 2009-ben tett javaslatot az európai diktatúrák áldozatai emlékét őrző emléknapról, majd 2011-ben az Európai Unió az 1939. augusztus 23-án kötött moszkvai Molotov-Ribbentrop paktum napját a Totalitárius Diktatúrák Áldozatainak Emléknapjává nyilvánította.

A Gulagokban Elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány augusztus 23-án a Honvéd téri GULAG Emlékműnél a Miniszterelnökség, valamint Budapest Főváros V. kerülete, Belváros-Lipótváros Önkormányzata támogatásával tartotta

megemlékezését. Az alapítvány elnöke, *Nagyné Pintér Jolán* a GULAG-okról 1953-ban visszatértekről és a Rákosi/Kádár korszak alatti sorsukról emlékezett meg. Egy ma 90 éves GULAG túlélő, a 14 éves korában elhurcolt *Hartmann Klára* ismertette, hogy a csendőr nagybátyja helyett vitték el, majd 10 év kényszermunkára ítélték – ebből 9 évet le is töltött: 1949-ig szovjet köztörvényesek, majd utána Kazahsztánban politikai foglyok között. A Miniszterelnökség képviseletében *Szalay-Bobrovniczky Vince* helyettes államtitkár hangsúlyozta: a paktum ezen a napon gyalázatos módon felosztotta Lengyelországot a náci és kommunista dikta-

Fotó: BHT

Díszörség az 1993-ban felavatott GULAG Emlékműnél

túra között. Áldozatainknak állít emléket a világon elsőként hazánkban, 1993-ban felavatott GULAG Emlékmű.

Régi utcaneveink felidézése

Boldogasszony és a Szent Jobb

•••• *Karacs Zsigmond*

Serdülő ifjúságom kedves emlékeit a napokban felidézve a Nagyrét utca környékén jártam. 1951-től 21 évig laktunk itt. Kerestem mi maradt, mi változott. A Mátyás király utca, ahol *Dutka Ákost* sokszor felkerestem, ma *Ady* barátjának, *Dutka Ákos*nak nevet viseli. A *Dimitrov úti* iskolám ma a *Máriaremetei* úton van és emelettel büszkélkedik. A református templomnak, ahol konfirmáltam, már tornya is emelkedik. A *Szent István* útból *Ördögárok* utca lett, és mel-

lette a *Zsíroshegyi út* – ez volt 1964-ig a *Boldogasszony út*. A 2021-re áttervezett *Eucharisztikus Kongresszus* alkalmából nemes gesztust gyakorolhatna a főváros, ha visszaállítaná a *Boldogasszony út* nevet. Budapesten egyetlen közterület sem őrzi a *Magyarok Nagyasszonyának* emlékét. (Budapesten négy közterület is viselte a *Boldogasszony* nevet, 1945 után mind megszűnt – *a szerk.*) Az egykori egyház és történelem ellenes irányzatnak kapóra jött a fellendülő turizmus – a

Kéktúra útvonala ezen az utcán haladt. Még mielőtt elérte volna a *máriaremetei* kegytemplomot tett egy kanyart, és csak ezután juthattunk el a *József Attila* utcán az általam is kedvelt *Zsíroshegyi* turistaházhoz. Logikusabb lett volna ezt az utcát átnevezni, annál is inkább, mert a költő nevének területet viseli a fővárosban – ma is panaszkodják, hogy milyen sok ugyanolyan nevű utca van Budapesten.

Egyúttal vissza lehetne adni a *Szent Jobb* utca nevet is, ebből sincs másik, a jellegtelen *Bükkfa* utca helyett (1953-ban nevezték át – *a szerk.*). Reformátusként sem értem, hogy a rendszerváltás után miért nem kapták vissza eredeti nevüket ezek az utcák, mikor a hazai történelmi emlékezetünket becsülnénk és tisztelnénk meg velük.

Koncert az udvaron

Emlékhely a Rózsadombon

Rózsák napok, koncertek, kiállítások

Több mint fél évezrede, 1543–1548 között emelte *Gül Baba* (*Rózsák Atyja*), a janicsár hadtesttel szoros kapcsolatban álló bektasi rend tagjának síremlékét Buda harmadik pasája – az 1541-es ostrom után Budán elhunyt *Gül Baba* dervis és költő emlékére. Budai temetésén a várost elfoglaló, világhuralomra törő oszmán *Szulejmán szultán* is részt vett.

Fotók: BHT

Gül Baba türbéje (síremléke)

Napjainkban a Magyar Állam által fenntartott *Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány* működteti az épületgyűttest (II. kerület, *Mecset u. 14.* – bejárat a *Türbe tér* felől) és az alatta elhúzódó *Rózsakertet*.

Az épületgyűttest ingyenes látogatásának biztosítása mellett rendszeresen szerveznek kiál-

lításokat, rendezvényeket. ➡

Ma napig emlegetett a Budapesti Történeti Múzeum közreműködésével megvalósított, 2019 decemberétől látogatható *Kultúrák és korok Budán* elnevezésű időszakos interaktív tárlatuk. Ez a fővárosunk és előde települései 9. századtól 21. századig átívelő története hét kiemelkedően fontos korszakát hét egységben, tárgyi anyagokkal, hangfelvételekkel, fényekkel, animációkkal magas színvonalon tárta elénk. Még a koronavírus járvány második hullámának érkezése előtt, szeptember 5-én a Magyar Keres-

kedelmi és Vendéglátóipari Múzeummal együttműködve nyithatták meg az *Egy findzsányi történelem – A kávé útja Magyarországra* című időszakos kiállítást. A kávé történetét vázoló tárlatuk december 31-ig tekinthető meg. Az alapítvány folyamatosan szervezett rendezvényeivel a török-magyar kapcsolatok ápolását népszerűsíti. Kiemelt programsorozatok volt a szeptember 4. és 6. közötti Rózsa Napok, de koncertjeikre, tárlatvezetéseikre... szinte hetente lehet regisztrálni.

Részlet a Kultúrák és korok Budán kiállításból

Árpádföld első „fecskéje”

Könyvbemutató a Tóth Ilonka Emlékházban

Szeptember 10-én a XVI. kerületi Állás utca 57. szám környékén meggyűltek a parkoló gépkocsik. Ezen a napon mutatta be az itteni Tóth Ilonka Emlékház kertjében a Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezőközpont (KHEK) *Dorogi Ferenc Miklósnak az Árpádföld területének története* című kötetét, melyről a Könyvszemlében olvasható ismertetésünk. A könyvbemutatót megjelentek *Kovács Péter*

Fotó: BHT

Könyvbemutató a kertben

polgármester köszöntötte, a monográfiát *Antalóczy Csaba* mutatta be.

Alkotója elárulta, hogy a könyv már tavasszal elkészült, de bemutatását a járvány miatt elhalasztották. Előzményeként említette a budapesti katolikus oktatás történetét tárgyaló négy kötetes Katolikus Budapest árpádföldi vonatkozású részeit elkészítését (III. és IV. kötetét 2019-ben mutatták be), valamint *Széman Richárd* javaslatát ezek kibővítésével egy árpádföldi monográfia megalkotására.

Az emlékezés virágai

Trianoni megemlékezés sorozat Újpesten

Négy éve vált Újpest testvértelepülésévé az erdélyi Csíkszentgyörgy községe. Együttműködésük egyik eredményeként évente szervezeten újpesti gyermekcsoportok utazhattak Erdélybe és erdélyi gyermekek Magyarországra. A székely község a barátság jeleként egy székelykaput adományozott az újpestieknek.

Székelykapu a főtéren

Felállításának helyére több javaslat merült fel: Káposztásmegyér

II. lakótelepén, majd a még végleges formáját el nem nyert Városkapu közparkjában látták volna szívesen. Végül a bíráló bizottság állásfoglalása alapján a városvezetés a Városháza és a Szent István téri Egek Királynéja Plébániatemplom közti elhelyezés mellett döntött.

Újpest székelykapujának június 4-i átadásán, a Nemzeti Összetartozás Napján, a trianoni békediktátum 100. évfordulóján a kerület polgármestere, *Déri Tibor* köszöntötte a megjelenteket, *Horváth Zoltán* plébános szentelte fel. A nemzeti színné szalag átvágása után az emlékezés virágait helyezték el.

Újpest Önkormányzata trianoni megemlékezés sorozata következő rendezvényét augusztus 24-én a nemrég átadott újpesti székelykapu szomszédságában álló „Fájdalmas Anya” szobornál tartotta. A városrész talán legszebb köztéri szobrát

Kocsis András szobrász egykor Anyai (Nemzeti) Fájdalom elnevezésű alkotását 1933-ban ajánlotta fel Újpest városának, 1937-ben avatták fel a mai Tanoda téren, 1945 után ide-oda helyezgették, a 90-es években vandál kezek megrongálták. 2009-ben Újpest alpolgármestere, dr. *Trippon Norbert* javasolta a Trianonra emlékeztető, időközben restaurált alkotás újlagos felállítását – 2010. június 4-én avatták fel ismét Újpest főterén. Az idei megemlékezésen ismét Újpest alpolgármestereként mondott beszédet újraállításának kezdeményezője, majd az ünnepi műsor után koszorúzással zárult a rendezvény.

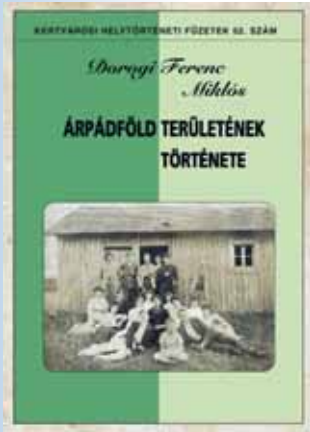
Fotó: BHT

A trianoni emlékhely Újpesten

Kertváros és üdülőtelep

••• Széman Richárd

Dorogi Ferenc Miklós: Árpádföld területének története. Kertvárosi Helytörténeti Füzetek 52., Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ, Budapest, 2020. 296 p.

Különc fejezete a XVI. kerület történetének Árpádföldre, leánykori nevén Árpád- és Anna-telepé. Amikor a kiegyezés után az egyesült főváros világvárossá kezdett nőni, lakói felfedezték a közeli, dimbes-dombos, ligetes, élővizes táj nyugalját. Sorra alakultak ki a 19. század utolsó két évtizedében területén a nyaraló és lakó telepek. Cinkota területén Mátyásföld, Ehmann-telep és Huszka telep. Szentmihálypuszta szétszórt majorságai körül Almásy Pál-, József főherceg- Vida-, Eröss-, György és Anna-, valamint az Árpád-telep. Az Anna- és Árpád-telep, a telepek gyönyörű kishúga Rákosszentmihályi frigyét megunván, 1926-ban Cinkotához pártolt. Bár a kezdetektől vágyott rá, mégsem lehetett önálló település. Szépsége, földrajzi helyzete, agilis lakói minden igyekezetük ellenére sem tudták elérni a vágyott függetlenségüket. Pedig arculatát máig őrzi, lakói szülőföldként tisztelik. Lokálpatrióta lakója, *Dorogi*

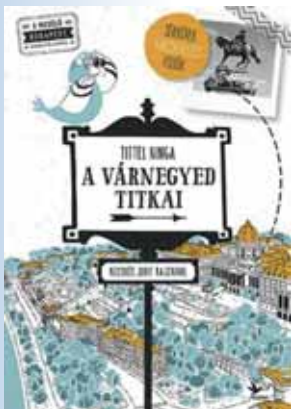
Ferenc Miklós kötetében megírta a településrész egyedülálló történetét.

A fentiek megerősítésére egy 1934-ben, az Új Időkben, megjelent hirdetést másolok ide: „Budapest körengetegétől 35 percrenyire egy csinos kis kertváros, üdülőtelep várja az agyonhajszolt embert s szívesen kínálja pihenőre családi otthonát Árpádtelep, Cinkota mellett, mindenkivel megkedvelteti magát. Kultúrtelep és az egészség otthona. (...) Fekvése eszményi. Fennsík-szerűen, magaslaton terül el. Költőien szép tájon. Kilátással Budapestre és a Duna feletti budai hegyek színes hegyláncaira. A távolabbi képet az előtérrel lankák, topolyák, füzek, virágos fák, kanyargó utak változatos formái kötik össze. Gyümölcsös és parkos villái, virágos kertjei (...) legjobb bizonyítéka a talaj, az éghajlati viszonyok és a víz kitűnőségének. Árpádtelep különös díszje az utaknak és a kerteknek a 30 év óta folyó településsel haladó és fokozódó szép fásítása. (...)”

Budavári emlékek

••• Szöllősy Marianne

Tittel Kinga: A Várnegyed titkai (Kecskés Judit rajzaival). Kolibri Kiadó Kft., Budapest, 2020. 166 p.

A budai Vár területének történeti múltjához ad játékos kalauzt a Kolibri Kiadónak köszönhetően Tittel Kinga új zsebkönyve, a Mesélő Budapest sorozat első kötete. Szerzője néhány hasonló jellegű, Budapest helytörténeti érdekességeit feldolgozó kötetrel már szép sikert aratott, több közülük angol nyelven is megjelent. Célzott közönsége mindenkor a családok, a gyerekek és a játékos kedvű felnőttek voltak. A jó stílusban, figyelemfelhívó rajzokkal bőségesen ellátott kötetek hiánypótló szerepet látva el széles körben erősítik a fővárosi identitástudatot, angol nyelvű változatai pedig a külföldiek által keresettek. Zsebkönyvéből most is változatos, játékos módon fedezhetjük fel a Várnegyed jelenkori látványosságait, a kapcsolódó érdekes történeteket, háttérben pedig feltűnnek az egykor itt élt emberek is.

Az olvasók eligazodását a kötet elején és végén térkép, a jelentősebb helyeknél *Kecskés Judit* színes térkép-illusztrációi is segítik. Egy rövid történeti áttekintést követően zsebkönyve a Bécsi kapu tértől kalauzol minket a Királyi Palota felé, majd a Várkert Bazáron át jutunk el a Lánchíd budai hídfőjéhez. Sorra tárulnak fel előttünk az épületek, a kanyargós utcák, a várfal, a Királyi Palota kertje, a köztéri szobrok lebilincselő történetei. Néhány érdekes információt külön is kiemel a zsebkönyv alkotója – megismerhetjük Buda egyetlen utcahídját, megtudhatjuk, hogy miért a sárga az uralkodó szín a Várban... A végén található „Keresd meg!” blokk könnyed, formabontó módon a járt utakról való letérésre invitál, hogy mindenki saját érdeklődésének megfelelően ismerhesse meg a Várnegyed rejtett titkait.

Nagytétényi históriák

•••• Dindi István

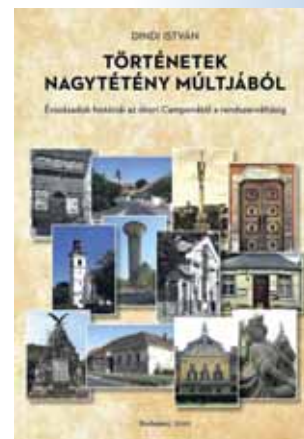
Dindi István: Történetek Nagytétény múltjából – Évszázadok históriái az ókori Camponától a rendszerváltásig. Nagytétényi Polgári Kör, Budapest, 2020. 374 p.

Időutazásra invitálja olvasóit a szerző új, ötödik helytörténeti könyve. Nagytétény közel két évezredének eseménysorozatából állított össze múltidéző történeteket. Erre utal a kötet alcíme is: „Évszázadok históriái az ókori Camponától a rendszerváltásig”. A középkori Tétény falu kialakulásán, a település 18. századi újjászületésén, az első világháború évein át, a híres-hírhedt nagytétényi ipari üzemek 20. századvégi bezárásáig kalandozhatunk az időben. Közben bepillantunk a Száraz és a Rudnyánszky család kevésbé ismert életébe, a község egykori polgári iskolájának tevékenységébe, megismerkedünk az izraelita hitközség és a zsinagóga, a Szelmann Ház, a Tétény Filmszínház, az Iparkör történetével és más múltbeli eseményekkel.

Több tétényi család ősei, elődei a 18. században telepedtek le a községben, s utódaik számon tartják, megbecsülik

őket. Tíz „ősi” nagytétényi család képes krónikája teszi gazdagabbá a település múltjáról szóló olvasmányokat. A könyv fejezeteinek több száz fekete-fehér és színes fényképe, dokumentuma nem csupán illusztráció, hanem kiegészítik, személyessé, hitelessé teszik a történeteket. A kötet, hiteles dokumentumaival, nem csupán Nagytétény történetét gazdagítja, hanem érzelmeket is kelt, amelyek életre keltik az elődök életét, hagyományait, a település egykori arculatát.

A históriák megírását sok-sok forrás, irodalom tanulmányozása előzte meg. Ezek részletes jegyzékét a felhasznált irodalom és források című fejezet tartalmazza. Kötetünk bemutatóját 2020. szeptember 11-én tartották meg a Szelmann Ház udvarán. A koronavírus miatti helyzet és aggodalom ellenére ezen sokan vettek részt.

Egy piac életéről

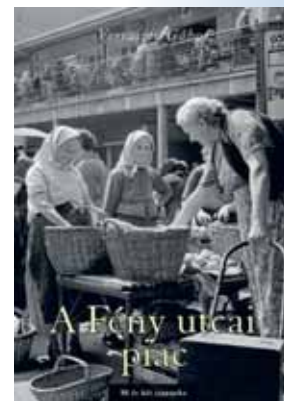
•••• Gábor Tibor

Verrasztó Gábor: A Fény utcai piac – 80 év két csarnoka. Napkút Kiadó Kft., Budapest, 2020. 178 p.

Nem ismeretlen a Fény utcai piac történetébe betekintést nyújtó kötet szerzőjének, Verrasztó Gábornak neve a II. kerület helytörténete iránt érdeklődők körében. Közel két évtizede a városrész „krónikásaként” számtalan helytörténeti vonzatú írása jelent meg a helyi sajtóban, majd a 2007-ben kiadott Pasaréti mesékben már helytörténeti novelláival is találkozhattunk. Írásainak közkeletűsége később a Napkút Kiadó napjainkig tartó Budai Históriai könyvsorozatát eredményezte, melyben folyamatosan kiadásra kerültek a szerző novellacsokrai. A Fény utcai piac nyolc évtizedes történetének egy-egy részletébe adnak betekintést a most olvasható novellái. Az egykori és mai Széll Kálmán tértől az 1940-es évektől egy ugrásnyira volt egy régi piac, amire mindenki csak nosztalgiai emlékezik. A Fény utcai piac a 19. század végén életre hívott budapesti vásárcsarnokok egyik utolsó mohikánja

volt. Ezek fontos szerepet játszottak a közegészségügyi hiányosságok felszámolásában és a „fekete” kereskedelem megszűnésében. Aztán jött az 1998-as átalakítás, egy modern, a jövőre új évszázad elvárásainak megfelelő építészeti megoldásokkal, a maga öt szintjével, mélygarázsával, mozgólépcsőjével.

Ennek a változásnak a folyamatát követhetjük végig a kötet első felében, amely az építéstörténettel és hozzá részben kapcsolódó helytörténettel foglalkozik: *Dajka Margit* levesétől a már két évtizedes piacig. A könyv második része a piachoz kapcsolódó visszaemlékezésekkel hozza emberközelbe a mindennapi élethez nélkülözhetetlen „fórum” működését, hangulatát. A környékbeliek több generációjának élete nap mint nap kapcsolódott a piac működéséhez. A friss zöldségek, gyümölcsök és húsféleségek beszerzési helye sem volt lényegtelen számukra – derül ki a novellákat olvasgatva.

Tűzoltó Skanzen Újpesten

Budapesten, de Európában is egyedülálló

••• Radnai Ádám

A IV. kerületi Hivatásos Tűzoltóparancsnokság újpesti, Szent László téri laktanyájában augusztus 20-tól látogatható tűzoltó látványraktár nem csak hazánk lángokkal való küzdelmének történetébe enged betekintést, hanem az újpesti tűzoltók 150 éves múltjába is. Ez egyedülálló élmény lehet az öreg kontinensünkön – nem csak a szirénázó tűzoltóautót csodáló gyermekeinknek, hanem az egész családnak. Megismerhető itt Ma-

pán öt van, ám az itteni működőképes, ezért is egyedülként óvó plexifal mögött látható.

Ezt követi egy fa alváz as RÁBA létraszer, amelyet 1928-ban gyártottak. Van még egy jobb kormányos MÁVAG fecskendő is, 1949-ből – ez azért is kuriózum, mert Magyarország már 1941-ben áttért a jobboldali közlekedésre. Ezekon kívül kiállítottak még egy klasszikust, egy 420-as Csepel tűzoltófecskendőt. Ez az egyet-

Fotók: Borsos „misi”

A Szent László téri laktanya udvarán a skanzen földmunkái

Szent László téri laktanya udvarára látogatókat. A Tűzoltó Skanzen nincs állandóan nyitva, ezért csak előzetes bejelentkezés alapján lehet megtekinteni (1046 Budapest, Szent László tér 1., magánszemélyeknek telefon: +36-70-3348135; csoportos látogatóknak e-mail: tuzoltoskanzen@gmail.com).

gyarország tűzoltási története, a lánglovagok legjobb „bajtársai”, a kezdetektől használt különféle tűzoltókocsik is!

Már 1870 óta óvják a tűz oltói Újpest lakóit és otthonaikat. Kezdetekben önkéntes hősökből toborzódott össze a félelmet nem ismerő brigád, aztán az évek során hivatásos, profi tűzoltókká váltak. Természetesen nem csak a lánglovagok oltották a tüzet, illetve lettek egyre jobbak, hanem az oltalmazó vizet fecskendező kocsik is.

A letűnt korok tűzoltó eszközeinek megismerhetősége *Béres Ferenc* tűzoltó alezredesnek köszönhető, aki nem meglepően az újpesti tűzoltóság parancsnoka is, egyben a Tűzoltó Skanzen létrehozója. A skanzen látogatása ingyenes, előzetes bejelentkezés után. Fel lehet menni a hét tűzoltóautóra, de még tárlatvezetés is jár mellé.

Legrégebbi darabja egy 1910-es gőzfecskendő, melyből Magyarországon csu-

Nyitásra készülnek a Tűzoltó Skanzenben

len hazai előállítású tűzoltójármű volt, amit külföldre is gyártottak.

A múzeum látogatható, még a jelenlegi vírus helyzet ellenére is. Egy szabadtéri skanzenről van szó, ahova a belépés egy kettévágott tűzoltóautón keresztül történik meg. Ahol a honos MÁVAG, Csepel, Rába és az Ikarusz gyártók által kifejlesztett, használt tűzoltó szerkocsikat ismerhetjük meg a szabad ég alatt.

Sok érdekes látnivaló és kipróbálható, kiállított restaurált tűzoltó jármű várja az újpesti

Az 1928-ban gyártott fa alváz as RÁBA létraszer (30 méteres)